

**ФІКСАЦЫЯ ПРЫНЦЫПАЎ КІРАВАННЯ ЗНЕСНЯЙ
ПАЛІТЫКАЙ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА
Ў КАНЦЫ XV – СЯРЭДЗІНЕ XVI СТ.СТ.
У ЗАКАНАДАЎЧЫХ КРЫНІЦАХ**

Л. В. Мікалаева

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі,
г. Мінск, Беларусь*

У артыкуле разглядаецца адлюстраванне ў заканадаўчых крыніцах асноўных прынцыпаў кіравання знешняй палітыкай Вялікага Княства Літоўскага ў канцы XV – сярэдзіне XVI ст. Робіцца выснова аб прызнанні важнасці юрыдычнай фіксацыі дадзеных аспектаў, што сведчыла пра ўзросшы ўзровень прававой культуры грамадства.

**ФИКСАЦИЯ ПРИНЦИПОВ УПРАВЛЕНИЯ ВНЕШНЕЙ
ПОЛИТИКОЙ ВЕЛИКОГО КНЯЖЕСТВА ЛИТОВСКОГО
В КОНЦЕ XV – СЕРЕДИНЕ XVI В. В ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫХ
ИСТОЧНИКАХ**

Л. В. Николаева

Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники, г. Минск, Беларусь

В статье рассматривается отражение в законодательных источниках принципов управления внешней политикой Великого княжества Литовского в конце XV – середине XVI в. Делается вывод о признании важности юридической фиксации данных аспектов, что свидетельствовало о возросшем уровне правовой культуры общества.

**FIXATION OF THE PRINCIPLES OF MANAGEMENT THE
FOREIGN POLICY OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA
AT THE END XV – THE MIDDLE OF THE XVI CENTURY IN
THE LEGISLATIVE SOURCES**

L. V. Mikalaeva

*Belarusian State University of Informatics and Radioelectronics,
Minsk, Belarus*

The article deals with the reflection in the legislative sources of the principles of foreign policy management of the Grand Duchy of Lithuania in the end of XV – in the middle of the XVI century. A conclusion is drawn on the recognition of the importance of legal fixation of these aspects, which indicated an increased level of legal culture of society.

Важнае значанне для вывучэння знешняй палітыкі Вялікага Княства Літоўскага (далей – ВКЛ) маюць заканадаўчыя крыніцы. Асноўныя прынцыпы і мэты ў кіраванні і ажыццяўленні знешняй палітыкі ВКЛ у канцы XV – сярэдзіне XVI ст. знайшлі юрыдычнае афармленне ў агульназемскіх прывілеях 1492, 1506 гг. і Статуце ВКЛ 1529 г. Сярод агульназемскіх прывілеяў можна вылучыць прывілей ад 7 снежня 1506 г. таму, што з яго выданнем практычна завяршыўся першы этап развіцця дзяржаўнага права ВКЛ у форме прывілеяў, бо наступныя, выдадзеныя ў 1529, 1547 і 1551 гг., у асноўным пацвярджалі законнасць ранейшых і паўтаралі іх [7, с. 149–150]. Пасля выдання Статута ВКЛ 1529 г. галоўнае значэнне ў развіцці права належала не прывілеям, хаця яны працягвалі выдавацца, а статутам і соймавым пастановам.

Агульназемскія прывілеі звычайна выдаваліся пры ўступленні новага вялікага князя на прастол, або пасля якіх-небудзь важных падзей у жыцці дзяржавы. Фармальна новы ўладар не быў звязаны пастановамі сваіх папярэднікаў, таму кожнае новае панаванне пачыналася намаганнямі аб пацвярджанні прывілеяў, нададзеных раней [9, с. 14]. Не былі выключэннем і прывілеі ад 6 жніўня 1492 г. і ад 7 снежня 1506 г.

Для нашай тэмы найбольш важны першы з іх, паколькі менавіта ён замацаваў змены ў палітычным ладзе дзяржавы, якія характарызуваліся аслабленнем улады вялікага князя, абмежаванай з боку паноў рады. Адносна знешнепалітычных мэтаў, адлюстраваных у ім, неабходна звярнуць увагу на важнейшую з іх: гарантыю самастойнасці і дзяржаўнай асобнасці ВКЛ, акцэнт на незалежнасці ў знешняй палітыцы [8, с. 401; 9, с. 69]. Гэта знайшло адлюстраванне ў артыкулах 12 і 13 прывілея [2, с. 223]. Артыкул 13 санкцыянаваў і важнейшы прынцып кіравання знешняй палітыкай: узаемную кампетэнцыю вялікага князя і паноў рады ў гэтай сферы (якая фактычна ўжо існавала з часоў караля польскага і вялікага князя літоўскага Казіміра Ягелончыка). З гэтага часу вялікі князь быў ужо фармальна абавязаны ўступаць у дыпламатычныя зносіны з замежнымі краінамі пасля нарады з панамі рады і ў адпаведнасці са звычаямі. Непасрэднае дачыненне да кіравання знешняй палітыкай меў і артыкул 23 прывілея, згодна з якім паны рады атрымалі права кантролю за выкарыстаннем сродкаў дзяржаўнага скарба [2, с. 224], а тым самым і за фінансаваннем арганізацыі і ажыццяўлення знешнепалітычных акцый.

Артыкул 13 прывілея 1492 г. фактычна зафіксаваў і тыя нормы міжнароднага права, якімі кіраваліся ўлады ВКЛ пры ажыццяўленні знешняй палітыкі дзяржавы. У ім было замацавана імкненне вялікага князя і паноў рады да мірнай палітыкі, абавязацельства прытрымлівацца міжнародных дамоваў [1, с. 129].

Названы артыкул пералічваў таксама кола асноўных дыпламатычных партнёраў ВКЛ, называючы наступныя дзяржавы: Вялікае Княства Маскоўскае, Заволжскую (Вялікую) Арду, Перакопскую Арду, Валахію, Каралеўства Польскае, Княства Мазавецкае, Прусію, Лівонію, Пскоў, Вялікі Ноўгарад, Цвер і Разань [2, с. 223]. Частка з пералічаных у ім контрагентаў ужо ў той

перыяд страцілі самастойнасць, галоўным чынам у выніку далучэння іх да большых дзяржаў, як гэта адбылося з Вялікім Ноўгарадам і Цверру, якія ўвайшлі ў склад Вялікага Княства Маскоўскага. Таму, як падаецца, можна пагадзіцца з меркаваннем У. Канановіча, што згадку іх у дадзеным артыкуле, з аднаго боку, можна лічыць данінай традыцыі, а з другога, сведчаннем імкнення кіруючых колаў ВКЛ аднавіць існаваўшы ранней у рэгіёне міжнародна-прававы парадак [3, с. 6]. Разам з тым, тое, што Польшча названа ў гэтым пераліку толькі на пятым месцы магло сведчыць пра імкненне падкрэсліць сваю незалежнасць у знешняй палітыцы, а пералік першых чатырох дзяржаў – і пра пераарыентацыю ў яе прыярытэтах. І сапраўды, з канца XV ст. галоўная ўвага ўладаў ВКЛ у галіне знешняй палітыкі перамясцілася на ўсходні і паўднёвы напрамкі [4, с. 3 – 8; 5, с. 14 – 17].

Адной з важнейшых знешнепалітычных мэтаў, замацаваных артыкулам 12 прывілея, было імкненне захавання тэрытарыяльнай цэласнасці дзяржавы. Гаспадар абавязваўся не памяншаць тэрыторыю дзяржавы, а, наадварот, яе павялічваць [2, с. 223]. Гэта палажэнне, паўтараўшае артыкул 13 прывілея 1447 г., стала пастаяннай часткай усіх наступных прывілеяў і было адлюстравана ў артыкуле 2 раздзела III Статута ВКЛ 1529 г. [6, с. 48]. Такім чынам, кіраўніцтва ВКЛ юрыдычна не магло саступаць хаця б частку тэрыторыі дзяржавы. Наступствам гэтага было тое, што ў будучых войнах з Вялікім Княствам Маскоўскім ВКЛ звычайна заключала перамір'і, якія давалі надзею на магчымасць вяртання страт у будучым [6, с. 29].

У прывілеі ад 7 снежня 1506 г. і Статуце ВКЛ 1529 г. пытанні аб зносінах з іншымі дзяржавамі і праблемы знешняй палітыкі замоўчваліся. Аднак у іх знайшоў далейшае заканадаўчае замацаванне прынцып саўдзелу рады паноў у кіраванні важнейшымі сферамі жыцця дзяржавы [2, с. 227 – 229; 6, с. 40–41]. Акрамя таго, артыкул 6 раздзела I Статута ВКЛ 1529 г. замацаваў заканадаўчую абарону годнасці і гарантыю бяспекі дыпламатычных агентаў. Парушэнне яго пагражала смяротным пакараннем і прыраўнівалася да абразы самога гаспадара [6, с. 34].

Такім чынам, асноўныя прынцыпы і мэты ажыццяўлення і кіравання знешняй палітыкай ВКЛ канца XV – сярэдзіны XVI ст. знайшлі сваё замацаванне ў важнейшых тагачасных заканадаўчых актах. У сваю чаргу гэта было сведчаннем усведамлення іх важнасці для ўсёй сферы кіравання дзяржавай і імкнення прытрымлівацца важнейшых міжнародных прававых нормаў пры рэалізацыі знешнепалітычных мерапрыемстваў і ўзросшай прававой культуры тагачаснага грамадства.

БІБЛІАГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. Всемирная история: в 24 т. – Минск: Литература, 1997. – Т. 11: Развитие государств Восточной Европы/ А.Н. Бадак, И.Е. Войнич, Н.М. Волчек и др. – 592 с.
2. Гісторыя Беларусі ў дакументах і матэрыялах: у 4 т. – Менск: Выд-ва АН БССР, 1936. – Т.1: IX – XVII ст./ Скл.: акад. В.К. Шчарбакоў, дац. К.І. Кернажыцкі і вуч. археограф Д.І. Даўгяла. – XVI, 678 с.

3. Канановіч, У.І. Дыпламатыя Вялікага княства Літоўскага ў 1480 – першай чвэрці XVI ст. (Адносіны з Вялікім княствам Маскоўскім і Крымскім ханствам): дыс. ... канд. гіст. навук: 07.00.02 / У. І. Канановіч ; АН Беларусі, Ін-т гісторыі. – Мінск, 1997. – 95 с.
4. Мікалаева, Л.В. Асноўныя напрамкі знешняй палітыкі Вялікага Княства Літоўскага 10–20-х гадоў XVI ст. / Л.В. Мікалаева // Веснік БДУ. Серыя 3. – 2003. – №1. – С. 3–8.
5. Мікалаева, Л.В. Знешнепалітычнае становішча Вялікага княства Літоўскага пачатку XVI ст./ Л.В. Мікалаева// Веснік БДУ. Серыя 3. – 2002. – №1. – С. 14 – 17.
6. Статут Велікаго княжества Литовского 1529 г.: Текст, перевод, словарь-комментарий / под ред. акад. К.И. Яблонскаса. – Минск: Изд-во АН БССР, 1960. – 253 с.
7. Юхо, Я.А. Кароткі нарыс гісторыі дзяржавы і права Беларусі: вучэб. дапам./ Я.А. Юхо. – Мінск : Універсітэцкае, 1992. – 270 с.
8. Kolankowski, L. Dzieje Wielkiego księstwa Litewskiego za Jagiellonów/ L. Kolankowski. – Warszawa: Ślad główny: kasa im. Mianowskiego, 1930. – Т. 1. – 475 s.
9. Pietkiewicz, K. Wielkie Księstwo Litewskie pod rządami Aleksandra Jagiellończyka. Studia nad dziejami państwa i społeczeństwa na przełomie XV i XVI wieku / K. Pietkiewicz. – Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 1995. – 256 s.